

УДК 574.34 : 639.113.9

ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЙ
ЄНОТА УССУРІЙСЬКОГО У ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

В.П. Новицький

кандидат сільськогосподарських наук

докторант

Інститут агроєкології і природокористування НААН

А.А. Міняйло

кандидат сільськогосподарських наук

доцент кафедри екології агросфери та екологічного контролю

С.М. Грищенко

кандидат сільськогосподарських наук

заступник декана факультету тваринництва та водних біоресурсів

В.В. Дражевський

студент лісогосподарського факультету

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Не зважаючи на досить низьку чисельність єнота уссурійського в центральньо-західних областях Українського Лісостепу, з тенденцією до подальшого скорочення, кількість тварин на лівобережжі регіону з початку ХХІ ст. і донині зазнає динамічного зростання. це варто розцінювати як небажану тенденцію, враховуючи загально визнану шкідливість виду і схвалену Україною необхідність його цілковитого викорінення на Європейському континенті.

Ключові слова: єнот уссурійський, ценопопуляції, динаміка чисельності, щільність розселення тварин, регіональне поширення виду.

Єнот уссурійський, або єнотоподібний собака (*Nyctereutes procyonoides* Gray, 1834), — представник ряду хижі (*Carnivora*) родини псові (*Canidae*) роду єноти (*Nyctereutes*). Осілий адвентивний мисливський вид, інтродукований зі Східної Азії. Протягом кінця 20-х — середини 50-х років ХХ ст. відбувалася активна акліматизація єнотоподібних собак в Україні, Білорусі, Польщі, низці районів європейської частини Росії та інших країнах Європи, завдяки чому сформувалися нові потужні популяції цього виду за межами автохтонного ареалу [1–5].

Єнот уссурійський — середній за розміром, територіальний, норний хижак. Для виду характерна нерегулярна факультативна гібернація, за якої інтенсивність обміну речовин у тварин знижується майже на 25%. Довжина тіла — до 100 см. Маса тіла — від 4 до 10 кг, залежно від пори року. Тривалість життя становить 10–11 років. Статевий диморфізм виражений слабо. Загалом встановлено 5 географічних рас виду, з яких в Україні зустрічається лише одна — уссурійський мангут (*Nyctereutes procyonoides* Gray). Єнотоподібний собака — хижак-поліфаг, вирізняється відмінною екологічною пластичністю, яка зумовлює широкий спектр біотопів придатних для існування виду. Проте у виборі індивідуальних ділянок останній проявляє виражену гідрофілію, тому зазвичай

поселяється в навколородних, у тому числі антропогенних, ландшафтах: заплавах річок, прибережних лісах, на вологих луках із заболоченими низинами, біля зарослих очеретом водойм та меліоративних каналів [1–4, 6].

З початку ХХІ ст. і донині дослідження територіального розповсюдження і динаміки чисельності виду жодного разу не проводилися в розрізі окремих природно-сільськогосподарських провінцій сучасного Лісостепу України, хоча саме еколого-господарські характеристики агроценозів фундаментально визначають кормові умови для поширення цього виду в сільськогосподарських ландшафтах держави.

Тому метою наших досліджень було оцінити ресурси та проаналізувати динаміку чисельності ценопопуляції єнота уссурійського в природно-сільськогосподарських провінціях сучасного Лісостепу України.

Для аналізу динаміки чисельності єнота уссурійського використовували дані форм державної статистичної звітності 2-тп (мисливство) [7], які готувала протягом 2000–2014 рр. Державна служба статистики України. З метою проведення досліджень у розрізі природно-сільськогосподарського районування Лісостепу України відбиралися дані з чотирьох модельних адміністративних областей за таким принципом: Лісостепова Західна природ-

но-сільськогосподарська провінція (ЛС-1) — Тернопільська область; Лісостепова Правобережна природно-сільськогосподарська провінція (ЛС-2) — Хмельницька, Вінницька області; Лісостепова Лівобережна природно-сільськогосподарська провінція (ЛС-3) — Полтавська область. Математико-статистичне оброблення результатів досліджень проводили за загальноприйнятими методиками [8] на ПК з використанням програмного забезпечення Microsoft Excel 2010 та SPSS Statistics 17.0.

За даними Державної служби статистики України, представників цього виду офіційно не має у Західному Лісостепу України (в Тернопільській області), де разові випуски нечисельних пар тварин датовані ще 1951–1953 роками. Досліджуючи біоценози Західної природно-сільськогосподарської провінції, а також здійснивши експертне опитування місцевих мисливців, ми підтверджуємо цю інформацію: у місцях польових досліджень тварин та їх слідів життєдіяльності не фіксувалося. Це явище певною мірою пояснюється тим, що в Західній провінції площі водно-болотних угідь як типових біотопів для існування виду більш ніж у 1,5 раза були меншими за аналогічні території у ЛС-2 та в 4 рази порівняно з ЛС-3. У доповнення до зазначеного можна припустити, що штуч-

но створена в середині минулого століття західноукраїнська субпопуляція мала також недостатню чисельність та не самопоповнювалася зі сходу країни через те, що надійні екологічні коридори для виду — русла річок розташовані загалом із півночі на південь. Відтак, можемо спостерігати вдале «вертикальне» поширення тварин з центрального Подніпров'я, де були зосереджені основні місця випусків у ХХ ст., в обидва боки по руслах р. Дніпро та його великих приток, тоді як строго «горизонтальне» поширення виду було і, вочевидь, лишається мінімальним. У зв'язку з цим цікавими виглядали б дослідження з радіомічення тварин у різних куточках ареалу в межах держави. Та оскільки енот уссурійський не вважається повсюдним і постійним мешканцем агроландшафтів і підлягає цілковитій елімінації на Європейському континенті (Рекомендація № 77 Постійного комітету Бернської конвенції, ратифікованої Україною), подібних завдань перед собою ми не ставили.

Динаміка чисельності енота уссурійського в Лісостеповій Правобережній природно-сільськогосподарській провінції характеризувалася флюктуючим типом зі значною амплітудою коливань на фоні прогресуючої депресії ценопопуляції протягом 15 років (рис. 1).

Виявлено чітку 5-річну циклічність у змінах щільності місцевої ценопопуляції виду. Одному року підйому чисельності слідували два-три роки її відносно стабілізації з наступним стрімким 1–2-річним спадом. Примітно, кожен наступний пік чисельності популяції тут не перевищував попередній, а розквіт ценопопуляції припадав на 2004 рік. Розмах між максимальним і мінімальним значеннями кількості нарахованих тварин в угіддях провінції становив 113 ос., або 63,1% максимального. Тривалість періоду між максимальною і мінімальною чисельністю становила 10 років (2004–2014 рр.).

Вивчення динаміки чисельності тварин у Лісостеповій Лівобережній природно-сільськогосподарській провінції протягом ХХІ ст. засвідчило її зростаючий хвилеподібний характер на всьому досліджуваному відрізку (рис. 2). Виявлено 5–6-річну циклічність у змінах чисельності місцевої ценопопуляції. Одному-двом рокам підйому чисельності слідували один рік її спаду. При цьому верхні та нижні плато стабілізації чисельності були тотожними — тривалістю у один-два роки.

На відміну від ЛС-2, піки чисельності тварин кожного разу перевищували тут попередні, засвідчивши стійкі тенденції до подальшого зростання щільності населення виду. Розмах між крайніми значеннями

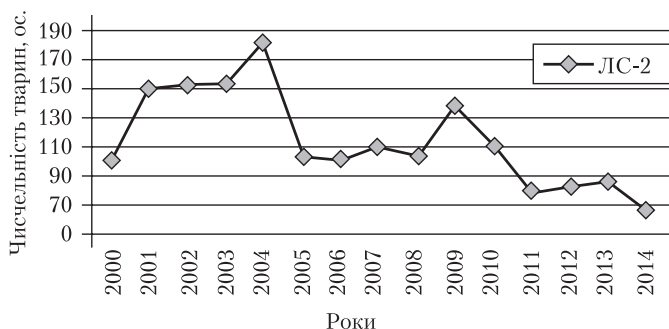

Рис. 1. Динаміка чисельності енота уссурійського в Лісостеповій Правобережній природно-сільськогосподарській провінції

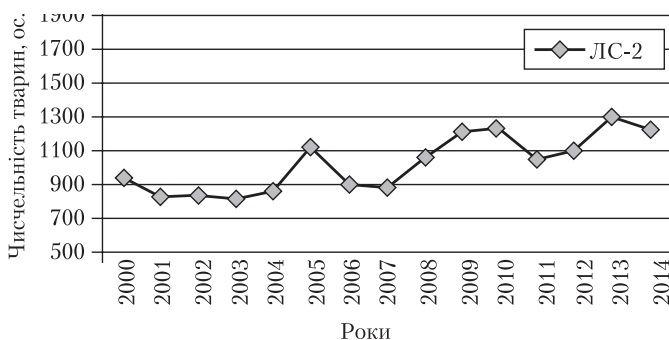

Рис. 2. Динаміка чисельності енота уссурійського в Лісостеповій Лівобережній природно-сільськогосподарській провінції

Таблиця 1

Порівняльні дані щільностей і розселення єнота уссурійського в природно-сільськогосподарських провінціях Лісостепу України, $M \pm m$, 2010–2014 рр.

№ з/п	Природно-сільськогосподарські провінції	Щільність, ос./1000 га		
		фактична	бажана	різниця, +/-
1	Лісостепова Правобережна (ЛС-2)	0,02±0,002	0	+0,02
2	Лісостепова Лівобережна (ЛС-3)	0,63±0,02	0	+0,63

кількості нарахованих тварин в угіддях провінції становив 489 ос., або 37,4% максимального. Тривалість періоду між максимальною й мінімальною чисельністю становила 10 років (2003–2013 рр.).

Отже, аналіз графіків чисельності єнота уссурійського в обох природно-сільськогосподарських провінціях засвідчив практично дзеркальні відмінності між ними. Спільною особливістю динаміки щільності розселення тварин можна вважати хіба що суттєвий розмах їхніх показників на 15-річному відрізку часу — 46,6 та 63,4%, максимальної в ЛС-3 і ЛС-2 відповідно.

Узагальнені дані розрахунку фактичної щільності розселення виду в мисливських угіддях Українського лісостепу протягом останніх років наведено в табл. 1.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на досить малу чисельність виду в центрально-західних областях Українського Лісостепу та трендові явища до подальшого її скорочення, кількість тварин у лівобережній частині регіону, з початку ХХІ ст. й донині, зазнає динамічного зростання. Останнє варто розцінювати як небажану тенденцію, враховуючи загальноновизнану шкідливість виду і у зв'язку з цим міждержавно узгоджену необхідність його цілковитого викоринення на Європейському континенті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ружиленко Н.С. Пространственное распределение и особенности поселения єнотовидной собаки *Nyctereutes procyonoides* на стровных территориях Кременчугского водохранилища // Териофауна России и сопредельных территорий. — VII съезд Териологич. общ-ва. Материалы Междунар. совещания, 6–7 февраля 2033 г. — М., 2003. — С. 298–299.
2. Простаков Н.И. Сравнительная характеристика питания норных хищников в условиях лесостепи // Состояние и проблемы экосистем Среднерусской лесостепи. — Воронеж, 2001. — С. 4953. (Тр. биол. учеб.-научн. центра ВГУ «Веневитиново»; Вып. ХУ).
3. Kauhala K., Kowalczyk R. (2011). Invasion of the raccoon dog *Nyctereutes procyonoides* in Europe: History of colonization, features behind its success, and threats to native fauna — a review. *Current Zoology* 57(5): 584–598.
4. Woloch A, Rozenko N. (2007). Acclimatization of the raccoon dog in southern Ukraine. *Beiträge zur Jagd-und Wildforschung* 32: 409–422 (In German).
5. Wlodek K. & Krzywinski A. (1986). Zu Biologie und Verhalten des Marderhundes (*Nyctereutes procyonoides*) in Polen. *Zeitschrift fur Jagdwissenschaft* 32: 203–215.
6. Sutor A, Schwarz S, Conraths FJ (2014). The biological potential of the raccoon dog (*Nyctereutes procyonoides*, Gray 1834) as an invasive species in Europe — new risks for disease spread. *Acta Theriologica* 59: 49–59.
7. Моніторинг чисельності, розселення та добування мисливських видів тварин. — Режим доступу: <http://biomon.org/cadastre/2tp-hunting>. — Назва з екрана.
8. Лакін Г.Ф. Биометрия: учеб. пособие / Г.Ф. Лакін. — М.: Высш. шк., 1990. — 352 с.